

ПРОГРАМА АВТОРСЬКОГО КУРСУ “ПСИХОКУЛЬТУРА ІННОВАЦІЙНИХ СОЦІОСИСТЕМ”

Анатолій ФУРМАН, Ірина РЕВАСЕВИЧ

Copyright © 2004

1. ПСИХОКУЛЬТУРА ЯК НАУКОВИЙ НАПРЯМОК І НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Між культурою і психологією існує тісний взаємозв'язок, тому що перша визначально організує суспільне життя людей, друга виробляє систему знань про групову поведінку та діяльність, а в підсумку робить співжиття громадян продуктивнішим і досконалішим за умов майстерного практичного використання цієї системи. Вказаний взаємозв'язок настільки органічний і безперервний, що дає підстави виділити окремий надважливий пласт суспільної реальності – **психокультуру** як певне історично зумовлене, динамічне, програмово-духовне налаштування великого чи локалізованого соціуму на той чи інший спосіб своєї життєактивності (у формах поведінки, діяльності, спілкування, вчинення), котрий забезпечує виживання, відтворення та оновлення психосоціальної вітальності окремих спільностей і груп, щонайперше ідей, установок, цінностей, уявлень, норм і моделей діяння людей, національної ментальності та соціальної психіки загалом.

Примітною рисою психокультури як об'єкта пізнання та конструювання є її безпосередня неочевидність, неявність, фрактальність. Це пов'язано з тим, що і психіку, і культуру, котрі тотально пронизують наше життя, не можна побачити, помацати, почути, або поспробувати на смак. Те, що бачиться і спостерігається як психічні чи культурні явища та продукти – це всього-на-всього численні маніфестації реальної наявності психо-

духовного світу людини й аналогічно Всесвіту культури. Відмінності і співпадання у царині форм людського життєзреалізування (вчинки, думки, почуття, ритуали, традиції, установки, вірування тощо) є настирливими свідками об'єктивованих чи упередметнених аспектів як психіки, так і культури у сфері ковітального існування народів, етносів, соціальних груп.

Водночас психокультура – *теоретична данина*, що пояснює внутрішньогрупові та міжгрупові особливості перебігу життєактивності, допомагає зрозуміти те, чому окремі індивіди, групи чи спільності вчиняють так, а не інакше, нарешті обґрунтовує відмінності у їх мотивації, світосприйнятті, установках, ціннісних орієнтаціях, ментальності, психосміслових інваріантах. Звідси очевидно, що між концептуалізованими (ідеальними) вимогами культури і реальною психокультурною активністю колективних суб'єктів існує певна невідповідність, котра спричинює динамічне розвиткове напруження, яке, зі свого боку, зумовлює інноваційні зміни у психокulturі, а відтак і в соціосистемах, у тому числі й у духовній аурі суспільства. Тому стратегія психокультурного змістового збагачення усталеного поступального реформування різних сфер духовного виробництва є однією з основоположних у конструктивному розгортанні максимально широкого простору суспільствотворчих процесів, підвищення індексу людського розвитку країни.

В авторському концептуальному обґрунтуванні **психокультура** – це синтетичний напрямок гармонійної єдності знань чотирьох суспільно-гуманітарних

наук – психології, соціології, культурології і методології. При цьому систематизація раніше здобутих знань, сформованих умінь, відпрацьованих норм і прийнятих вартостей здійснюється на *макросоціальному рівні* пізнавальної творчості, що сприяє розвитку в кожного студента глобального світогляду та внутрішньої культури, критичного і творчого мислення, рефлексії ефективності і прогностичності конкретної соціальної роботи.

У соціальному плинні буденності *психокультура соціальних інновацій* – система ідей, установок, вартостей, уявлень як зміст колективної (у т. ч. соціальної) та індивідуальної свідомості, котра віта-суб'єктивно забезпечує процес доцільного створення, розповсюдження і реалізації суспільно-корисних ініціатив (нововведень), наслідком яких є якісні зміни у різних сферах життєдіяльності суспільства (виробнича, гуманітарна, управлінська, інтелектуальна, загальна). Конкретно-ситуативне втілення аналізована психокультура знаходить у: а) сукупності освоєних людьми певної культури способів життя, які передаються від покоління до покоління у вигляді ритуалів, традицій, звичаїв, матеріального успадкування, стилю поведінки і спілкування; б) наборі вітапсихічно запрограмованих реакцій і дій, котрі привласнені народним загалом не лише для того, щоб пристосуватися й вижити у повсякденні повно проблемного соціалізованого середовища, а й творити культуру, облагороджувати довкілля, удосконалювати духовний світ групового “Ми” та індивідуального “Я”; в) інваріантах програмово-сміслового забезпечення перебігу свідомості – суспільної, групової, індивідуальної, котрі у взаємодоповненні утворюють своєрідний невидимий фільтр ментального світосприйняття і світорозуміння.

2. МЕТА І ЗАВДАННЯ, ОБ'ЄКТ І ПРЕДМЕТ КУРСУ

Неперехідне значення пропонованої дисципліни у професійній підготовці студентів напряму підготовки “Соціологія” із спеціальностей 6.040200 – “Соціологія” і 6.040202 – “Соціальна робота” полягає у систематизації знань

четвертокурсників на якісно новому теоретико-методологічному підґрунті – *психокультурі як інтегральному синтетичному напрямку суспільно-гуманітарних наук*. При цьому інтеграція міжнаукових знань організується за *дедуктивною логікою* їх історико-культурного розгортання від найзагальніших категорій, концептів і мислешем до окремих понять, узагальнень та наукових фактів за умов дидактичного утвердження *рефлексивної позиції* кожного у ситуації багатопредметного методологізування, що дає змогу дорослим наступникам професійно поєднувати у своїй практичній роботі функції психолога, соціолога, культуролога, дослідника. Крім того, цей академічний курс готує студентів до державного іспиту з основ загальної соціологічної теорії.

Мета дисципліни – забезпечити соціолога і соціального працівника системою фундаментальних суспільно-гуманітарних знань із психології, соціології, культурології і методології у їх взаємодоповненні на рівнях адекватного сприйняття, ґрунтового наукового розуміння, рефлексивного пояснення та наукового проектування складних соціосистем, а також розширити професійні горизонти їхньої свідомості в інтерпретації соціально-психологічних інновацій та оволодінні технологією їх впровадження у різні сфери суспільного життя.

Об'єктом вивчення курсу є *вітакультурний простір соціуму як взаємодоповнення традиційних та інноваційних психосоціальних систем*.

Предмет навчального пізнання – *ментально та духовно зорієнтовані кроскультурні інноваційні зміни у соціосистемах*.

Завдання вивчення дисципліни. Для досягнення визначеної мети треба, щоб студенти:

– оволоділи синтетичними *науковими знаннями* теоретико-методологічного змісту в царині чотирисегментного пізнання соціосистем: “психологія – соціологія – культурологія – методологія наукового дослідження”;

– сформували *вміння* і виробили *норми* вітакультурного обґрунтування будь-яких явних і прихованих змін у соціаль-

них структурах, системах, сферах соціального сьогодення;

– особисто прийняли *ідеї* та *ідеали*, *цінності* та *етичні принципи* конструювання розвивального соціально-культурно-психологічного простору локального, регіонального чи глобального довкілля та організації власної соціальної роботи за принципом “тут-тепер-повно”;

– збагатили свою *професійну свідомість* і *самосвідомість* фундаментальним психокультурним змістом та новаторськими моделями імовірних політичних, адміністративних, соціальних реформ.

3. МОДУЛЬНО-РОЗВИВАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТЬОГО ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Авторська навчальна програма створена за логікою розгортання *дедуктивного підходу* з орієнтацією на реалізацію принципів модульності, розвитковості, ментальності та духовності у діяльності вищої школи (за А.В. Фурманом). Відтак весь зміст курсу нами диференційовано на *чотири змістових модулі* (рис. 1.), що врівноважують теоретичні знання із практичними вміннями, культурними нормами і психодуховними цінностями. Освітній матеріал та його типологізація

побудовані таким чином, що студенти мають змогу поступово переходити від теоретико-методологічної діяльності до науково зорієнтованої проектувальної, програмувальної та методичної у процесі витлумачення сутності концепцій і методологем, категорій і понять, наукових фактів та ознак психокультури.

Оскільки традиційне календарно-тематичне планування є дуже громіздким, то нами розроблена *граф-схема навчального курсу* “Психокультура інноваційних соціосистем”, завдяки якій долається дисбаланс між освітньо-академічними і буттєво-особистісними інтересами студентів (рис. 2). Граф-схема побудована на основі таких концептуальних положень:

1) **логічності**: стрижневий соціально-психологічно-культурний зміст дисципліни ієрархічно сконструйований у такий спосіб, що загальний обсяг освітнього матеріалу диференціюється на чотири модулі та 15 тем згори донизу, що знаходить відображення в нумерації змістових блоків різного порядку (наприклад, модуль 1 містить 2 теми – 1.1, 1.2 та ін.);

2) **занурення**: 15 навчальних тем конкретного психокультурного змісту вибудовані у горизонтальний ряд таким

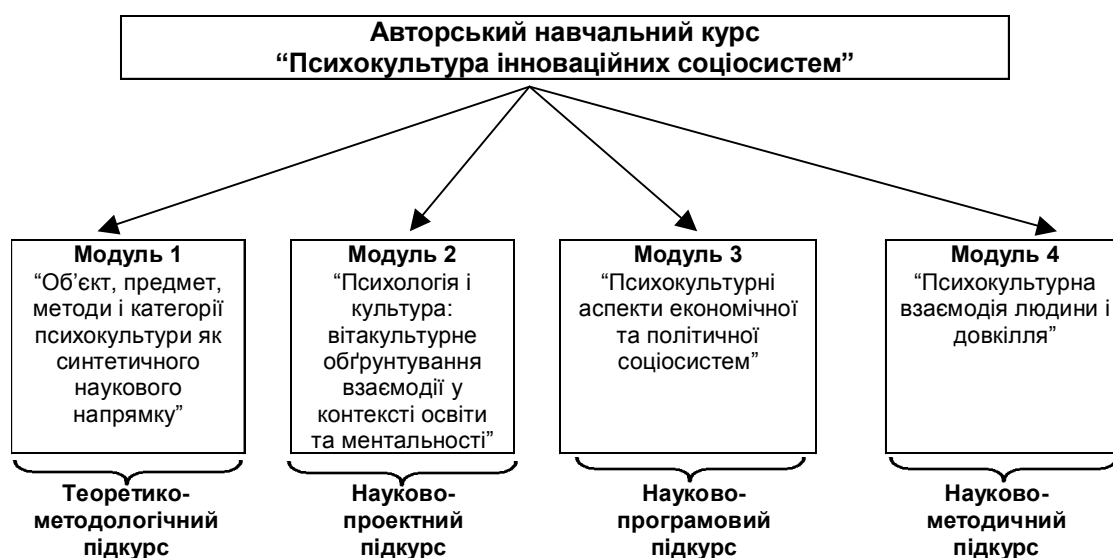

Рис. 1.

Модульно-змістова структура авторського курсу

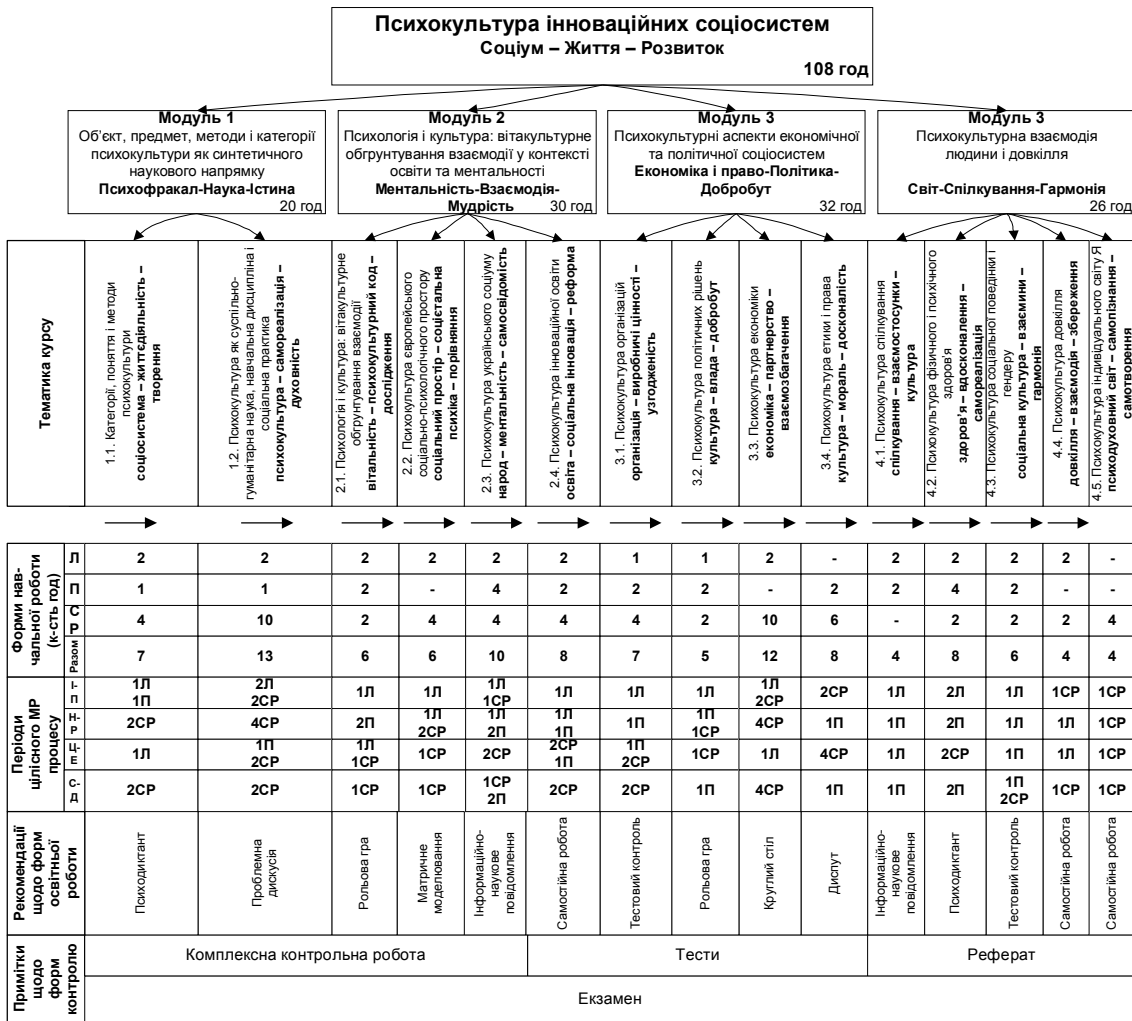

Рис. 2. Граф-схема навчального курсу “Психокультура інноваційних соціосистем”

Умовні позначення:

Л – лекції, П – практичні заняття, СР – самостійна робота,
І-П – інформаційно-пізнавальний період, Н-Р – нормативно-регуляційний період,
Ц-Е – ціннісно-естетичний період, С-Д – спонтанно-духовний період.

чином, що у викладача та студентів є можливість повно оволодіти курсом і поступово переходити від інтерпретаційно-критичної позиції в навчанні до нормативно-продуктивної та вартісно-естетичної у висвітленні найскладніших проблем психокультури інноваційних соціосистем; саме тому освітній курс розпочинається з огляду основних категорій психокультури, загальних відомостей із культурології, психології, методології та соціології, далі подаються кроскультурні

особливості інноваційних якісних змін у різних сферах життєдіяльності суспільства (наука, освіта, економіка, політика тощо);

3) осягнення: понятійно-термінологічна конкретизація змістових блоків граф-схеми дає змогу концептуалізувати освітню діяльність викладача та студента на кожному періоді модульно-розвивального оргциклу, оволодіти навчальним курсом не тільки на теоретичному, а й на проектному, методичному та практикомистецькому рівнях; оскільки характер-

ною рисою психокультури як об'єкта пізнання є її неявність та неочевидність, то вітакультурний досвід, який зафіксований у змісті світоглядних універсальї курсу, не можна бездіяльно привласнити, його треба інтелектуально осягнути і духовно пережити;

4) зростання: повноцінна активність студентів у змодельованому соціально-культурно-психологічному просторі паритетної взаємодії з викладачем досягається під час проходження ними чотирьох періодів модульно-розвивального оргциклу, який і забезпечує максимально можливе для конкретної особистості психосоціальне зростання та вітакультурне самозреалізування;

5) інформаційності: подані найважливіші, з погляду викладача, відомості про особливості організації навчання, форми і засоби освітнього контролю.

4. ФОРМИ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ ТА ІННОВАЦІЙНА СИСТЕМА ПРОГРАМОВО-МЕТОДИЧНИХ ЗАСОБІВ

Програма розроблена для студентів четвертого курсу денної і заочної форм навчання спеціальності 6.040200 – “Соціологія” і 6.040202 – “Соціальна робота”.

Студенти денної форми навчання вивчають курс в обсязі 108 год, з яких: 24 год – лекції, 24 год – практичні заняття, 2 год – індивідуальна робота і 58 год – самостійна.

Студенти заочної форми вивчають його в обсязі 108 год, з яких: 10 год – лекції, 2 год – практичні заняття і 96 год – самостійна робота.

Підсумковий контроль академічних досягнень майбутніх соціологів і соціальних працівників із даної навчальної дисципліни проходить у формі екзамену.

У *лекціях* викладені теоретичні та методологічні аспекти психокультури, особливості кроскультурних та полікультурних соціологічних і психологіч-

них досліджень інноваційних соціосистем, обґрунтовані актуальність та доцільність вітакультурної взаємодії психодуховності і соціальності у контексті освіти, політики, економіки, права, етики спілкування і національної ментальності, загалом розкриті зміст та обсяг основоположних категорій і понять психокультури.

На *практичних заняттях* студенти мають змогу сформувані практичні вміння і норми щодо виявлення та аналізу кроскультурних психологічних особливостей представників різних країн, ознайомитися з основними еталонами поведінки у різних культурах та виробити навички правильного вчинання у конкретних ситуаціях за умов проведення тематичних рольових ігор, моделювання психологічних ситуацій та участі у колективних проблемних дискусіях.

Поточний контроль за якістю привласнення теоретичних знань, практичних умінь, соціальних норм і культурних цінностей студентів здійснюється на практичних заняттях у таких формах: а) психодиктанту; б) тестового контролю знань, умінь, норм, цінностей; в) методологічного семінару за низкою проблемних запитань.

Програма курсу дає змогу встановити п'ять складників її інноваційного забезпечення, серед яких центральне місце посідає *програмово-методичне (рис. 3)*. Воно вимагає, щоб в організації педагогічної взаємодії перевага надавалася програмним, а не методичним засобам, тобто таким планам, проектам, інструкціям і схемам, які б повно розкривали технолого-процесний перебіг освітньої співдіяльності викладача і студентів під час культурного освоєння останніми конкретного навчального засобу. Зокрема, у граф-схемі відображено календарно-тематичне планування курсу, у його *вітакультурних матрицях* – наукове проектування змісту національного виховання студентів шляхом оптимального програмного подання розділів і тем “Психокультури інноваційних соціосистем” як таксономій фізичного, розумово-

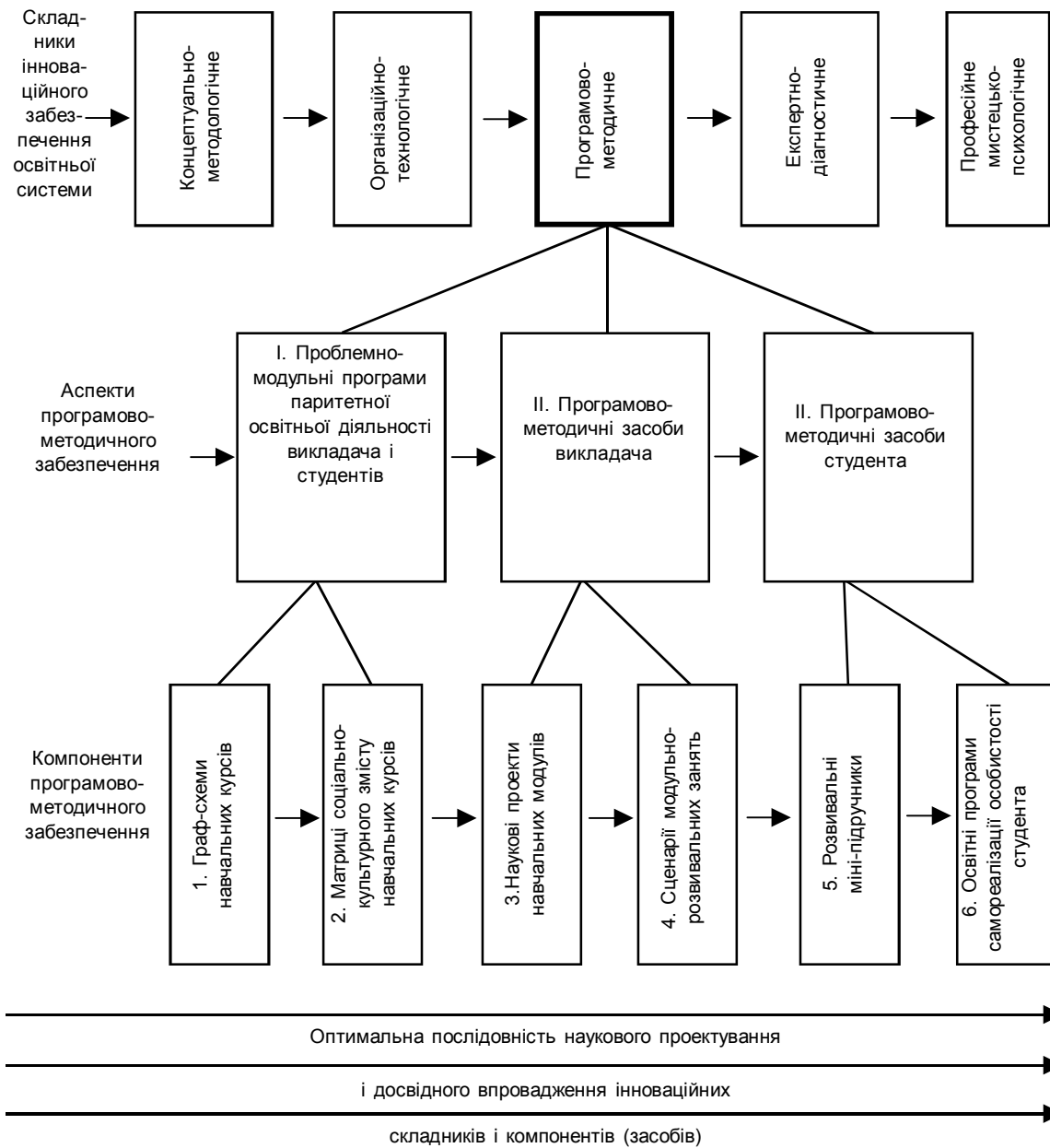

Рис. 3.

Ієрархічна організація інноваційного програмово-методичного забезпечення освітнього процесу в системі складників модульно-розвивального навчання

го, емоційного, морального і духовного розвитку особистості. За допомогою інноваційних програмово-методичних засобів викладача (*наукові проекти, сценарії модульно-розвивальних занять*) і студента (*розвивальні міні-підручники, освітні програми самореалізації*) у процесі вивчення курсу з'явилася можли-

вість здобути наступниками знання зробити інтелектуальним інструментом усвідомленого пізнання світу, привласнені ними уміння і норми системно втілити в актуальне соціальне життя, пережиті та внутрішньо прийняті ідеали, цінності і переконання обстоювати кожного моменту розвивальної взаємодії та культурно

збагачувати свій внутрішній світ. За цих умов методично-засобові нововведення починають справляти зворотний культуротворчий вплив на перебіг конструктивних процесів утвердження цивілізаційно прогресивної моделі вищої освіти – *модульно-розвивальної*, що відповідає принципам Болонської декларації.

ПЕРЕЛІК ПИСЬМОВИХ РОБІТ У МЕЖАХ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

1. Чим психокультура інноваційних соціосистем відрізняється від кроскультурної психології?

2. Чи існують відмінності у вираженні емоцій та почуттів між представниками західної і східної культур? Якщо так, то в чому вони полягають?

3. Культурна та етнічна різновиди ідентифікації: за принципом взаємодії, нейтралітету чи суперечливості?

4. Порівняйте специфіку теоретичної, прикладної і життєвої психологій як особливих типів знання і вітакультурного досвіду.

5. Які із показників виробничих цінностей Г. Гофстеда (дистанція влади, уникнення невизначеності, індивідуалізм – колективізм, маскулінізм – фемінізм) притаманні Україні і чому?

6. “Акули” і “дельфіни” у діловому просторі: за чи проти? Як їхня діяльність впливає на психокультуру суспільства?

7. Як відбувається процес привласнення дітьми норм та цінностей індивідуалістичної і колективістської психокультури?

8. Як культура і психологічна практика впливають на гендер?

9. Чи проявляється патологічна поведінка однаково у різних культурах і чи є змога виокремити культурно відмінні її симптоми?

10. Наскільки схожі чи, навпаки, відмінні психокультурний код і генотип людини?

11. Міжкультурна комунікація і конфлікт: неминучість, збіг обставин чи випадковість?

12. Які соціетальні властивості притаманні Україні як самобутньому соціуму-суспільству?

13. Агресивна поведінка: генетичні передумови чи наслідок долучення до певної психокультури?

14. Ментальність і менталітет: тотожність чи відмінність психокультурного змісту та соціального формовиявлення?

15. “Нововведення”, “новація”, “інновація”, “новаторство”: охарактеризуйте зміст та обсяг цих понять у форматі психосоціального витлумачення.

5. ЗМІСТ КУРСУ

5.1. Тематика лекційних занять

Тема 1. Психокультура як суспільно-гуманітарна наука, навчальна дисципліна і соціальна практика.

Місце і роль культури в розвитку психології як науки. Психологія культури як розділ теоретичної, прикладної і практичної гілок психології. Об’єкт, предмет і завдання психокультури як синтетичного напрямку науки. Культурна психологія і психологія культури як різні дослідницькі стратегії в організації наукового пізнання.

Ключові поняття: *культура, суспільство, соціум, соціальний простір, соціосистема, соціальна інновація, соціальна реформа, психодуховний світ, духовна аура, психокультура інноваційних соціосистем, кроскультурний підхід, кроскультурне дослідження, психологія культури, самореалізація, духовність.* [2; 12; 14; 21; 31]

Тема 2. Категорії, поняття і методи психокультури.

Світоглядні універсалиї культури як глибинні програми соціального життя. Зміст та обсяг категорій і понять психокультури: життя (вітальність), культура, розвиток, взаємодія, свідомість, суспільство, соціум, соціальний простір, соціосистема, соціальний процес, соціальна інновація, соціальна реформа, інноваційний клімат, психодуховний світ, психокультурний код, духовна аура суспільства. Основні методи дослідження у психокультури: спостереження, теоретизуван-

ня, наукове проектування, експериментування. Кроскультурні дослідження у психології та їх значення для розвитку психокультури інноваційних соціосистем.

Ключові поняття: *світоглядні універсалії (категорії), вітальність, розвиток, соціальна взаємодія, свідомість, самосвідомість, ситуація, соціосистема, соціальний процес, інноваційний клімат, психокультурний код, метод дослідження, спостереження, теоретизування, теорія, наукове проектування, проект, експеримент.*

[10; 20; 21; 32; 38; 41]

Тема 3. Психологія і культура: вітакультурне обґрунтування взаємодії.

Психологія, соціологія, культурологія, методологія як наука і як сфера мислєдїяльності і культуротворення. Психокультурне знання та його специфіка. Система сучасних психологічних, соціологічних, культурологічних і методологічних знань. Культура як абстракція і як реальність суспільного життя. Циклічний і динамічний характер культури. Визначення та інтерпретації культури. Культура як система обмежень, динамічна система правил і система історично розиткових надбіологічних програм людської життєдїяльності. Світоглядні універсалії-складові вітакультурної парадигми: Всесвіт, духовність, життя, творення, культура, суспільство, поведінка, дїяльність, вчинок, спілкування, ковітальна спільнота, культурне тіло, духовна аура, Дім та ін. Вітакультурний підхід, його принципи і категорії. Змістовологічне обґрунтування вітакультурної методології. Взаємодія психології, соціології, методології і культури у вітакультурному осмисленні.

Ключові поняття: *методологія, структура парадигми, культура, Дім, ковітальна спільнота, культурне тіло, духовна аура суспільства, вітакультурна парадигма, життя, творення, спілкування, вчинок, поведінка, дїяльність.*

[9; 31; 34; 35; 38; 39; 45]

Тема 4. Психокультура європейсько-го соціально-психологічного простору.

Архетип соціальної еволюції. Холономна (архетипова) парадигма. Поняття фрактального архетипу як надперсонального чинника соціальної еволюції. Юнгіанський принцип кватерності. Складові фрактального архетипу: тоталітарний, авторитарний, ліберальний та демократичний життєустрої суспільства. Інформаційні механізми орієнтації. Архетип соцієтальної психіки, його структура. Соцієтальні властивості та стани. Порівняльна характеристика різних культур з позицій раціональності-ірраціональності, екстраверсії-інтроверсії, прагматичності-емоційності, інтуїтивності-сенсорності, екстернальності-інтернальності, інтенціональності-екзекутивності. Конвенційний, коригований, хаотичний та вибірний соцієтальні стани.

Ключові поняття: *соцієтальна психіка, архетип, фрактал, психофрактал, фрактальний архетип, архетипові структури, типи фрактального архетипу: тоталітарний, авторитарний, ліберальний, демократичний, соцієтальні стани, соцієтальні властивості.*

[10; 11; 12; 13; 21a]

Тема 5. Психокультура українського соціуму.

Соціум і соцієтальна психіка. Об'єднаний фрагмент фракталу соцієтальної психіки та його змістовний аналіз. "Методологічний квадрат" основних складових-носіїв культури. Українська ментальність у сфері національної культури. Основні ідеї-дефініції ментальності як психокультурного феномена. Змістові модуси-складові, світоглядні універсалії та базові вартості українського менталітету. Основні умови-складові національного менталітету. Категоріальна матриця українського менталітету у сфері національної культури та її науковий аналіз. Соцієтальні особливості України як самобутнього суспільства: інтровертованість, раціональність, емоційність, сенсорність, інтернальність, екзекутивність

(жіночість). Позитивні і негативні тенденції психокультурного розвитку українського соціуму.

Ключові поняття: *менталітет, ментальність, поведінка, діяльність, спілкування, вчинок, вітальність, культурність, свідомість, духовність, соціетальна психіка, національна ідея, національна самосвідомість, рефлексія, соціетальні особливості.*

[6; 10; 21а; 32; 34; 39]

Тема 6. Психокультура інноваційної освіти.

Інноваційна освіта як глобальний науковий проект реформування національної системи освіти. Модульно-розвивальна система організації освітнього процесу, її принципи та умови реалізації. Теорія, методологія, технологія та експериментальна практика модульно-розвивальної оргсистеми навчання. Система проектування ментально зорієнтованого соціально-культурно-психологічного простору національної школи. Аналіз аспектів вітакультурного простору інноваційної освітньої системи: суспільно-ідеологічний, онтологічний, суб'єктивно-діяльнісний, культурно-освітній, соціально-змістовий, соціально-психологічний, процесуально-технологічний. Соціально-культурна доктрина розвитку національної освіти як програмне утвердження ментальності українського народу. Вища освіта України і Болонський процес. Основні документи Болонського процесу.

Ключові поняття: *інноваційна діяльність, інноваційна освіта, логіка освітнього процесу, модульно-розвивальна система, навчальний модуль, змістовий модуль, міні-модуль, наукова програма, психосоціальний розвиток, розвивальна взаємодія, розвивальна самоактивність, соціально-психологічна експертиза, соціально-психологічний експеримент, освітня діяльність, творення, розуміння діяльність, антиципація, Болонський процес.*

[3; 19; 23; 29; 35; 36; 37; 40]

Тема 7. Психокультура організацій.

Організаційна культура та організаційний клімат, їх рівні. Параметри організацій. Національні характери типів організацій. Культурні відмінності у сфері виробничих цінностей: функціональний підхід. Базові параметри Гофстеда і культурні відмінності. Дистанція влади. Уникнення невизначеності. Індивідуалізм – колективізм. Конфуціанський динамізм як показник промислового і ділового успіху у “п’яти драконів” Азії – Японії, Гонконгу, Кореї, Тайваню та Китаю. Зв’язок культурних параметрів з іншими чинниками. Дослідження Тромпенаарса: сім показників, які передбачають культурні відмінності. Практичні застосування концепції організаційної культури. Відповідність між працівником та організацією. Готовність до зміни місця роботи.

Ключові поняття: *організація, організаційна культура, організаційний клімат, англо-саксонський, латинський типи організацій, тип організацій країн третього світу, мультинаціональні і транснаціональні корпорації, складність, формалізація, централізація, дистанція влади, уникнення невизначеності, індивідуалізм, маскулінізм, конфуціанський динамізм, індивідуальний, інтра- та інтерорганізаційний рівні функціонування культури.*

[15; 16; 21; 27; 28; 44]

Тема 8. Психокультура політичних рішень.

Психологічні аспекти теорії прийняття рішень. Основні функції процесу прийняття рішень. Демократична процедура прийняття політичних рішень, її переваги та недоліки. Олігархічна форма керівництва. Психологічні особливості прийняття управлінських рішень. Індивідуальна управлінська концепція керівника (ІУКК) як спосіб розуміння і трактування проблем менеджменту. Надзавдання, проблемне наповнення та управлінські задуми – основні структурні компо-

ненти ІУКК. Умови ефективності прийняття управлінських рішень та правила організації їх виконання. Кроскультурні дослідження процесу прийняття рішень у різних культурах, їх порівняльний аналіз. Політичне рішення як вчинок. Психокультура політичної волі.

Ключові поняття: процес прийняття рішень, демократична та олігархічна процедури прийняття рішень, “ринжі”, “невамаші”, індивідуальна управлінська концепція керівника (ІУКК), надзавдання, проблемне наповнення, управлінські задуми, героїчний вчинок, політична воля.

[14; 17; 18; 21; 28]

Тема 9. Психокультура економіки.

Взаємодія людини та економіки як суспільна проблема. “Акули” і “дельфіни” міжнародного бізнесу. Психологічні портрети етичних типів людей у діловому просторі. Етичні стратегії ділової взаємодії (за Х.ван Люйком). Культура й економіка, їхня взаємодія в історичному часі і вітакультурному просторі. Продуктивність діяльності робітників у різних типах виробництва. Культурні відмінності у визначенні лідерства і менеджменту. Психокультурні межі лідерства. Специфічні стилі лідерства. Міжкультурні питання у царині взаємодоповнення бізнесу і роботи. Міжнаціональні переговори у сфері економіки. Робота за умов диверсифікації робочої сили. Психокультурна гармонія людини, економіки і суспільства

Ключові поняття: економіка, економічна психологія, економічна культура, психокультура економіки, “акула”, “дельфін”, “риба”, “рак”, етичні стратегії, лідерство, менеджмент, стилі лідерства, бізнес, міжнаціональні переговори, соціальна взаємодія, економічна взаємодія, психокультурна гармонія.

[1; 4; 5; 27; 28]

Тема 10. Психокультура етики і права.

Культура і мораль, їх взаємозв'язок.

Теорія моральності Кольберга, її підтвердження та критика. Культура, виховання дітей, батьківські обов'язки і сім'я. Стилї батьківської поведінки у психокультурному висвітленні. Кроскультурні дослідження особливостей виховання. Розмаїття батьківської поведінки як функція економіки. Проблема формування та існування правової сім'ї в Україні. Герменевтика й метафора у правознавстві. Традиції та новації в цивілізаційному вимірі правової реальності. Діалог правових культур і наступність у правовому розвитку. Правова система України в європейській правовій сім'ї.

Ключові поняття: етика, право, мораль, стилї батьківської поведінки, виховання, етикет, правила поведінки, досконалість, індивідуалізм-колективізм, правова культура, правова акультурація, євразійська правова сім'я, правова аксіологія, юридична антропологія, герменевтика.

[20; 21; 25а; 26; 31; 32]

Тема 11. Психокультура спілкування.

Визначення комунікації. Два модуси спілкування – вербальний і невербальний. Теорія Хомського про відмінності в мовах і мовленні різних культур. Гіпотеза Сепіра-Уорфа. Мова і поведінка: специфічний випадок двомовності. Процеси кодування і декодування. Невербальний код у межах однієї культури. Кроскультурні дослідження невербальної поведінки. Канали, сигнали і повідомлення як компоненти комунікації. Міжкультурна і внутрішньокультурна види комунікації. Міжкультурна комунікація і невизначеність. Міжкультурна комунікація і конфлікт. Міжкультурно-комунікативна компетентність. Міжкультурна сензитивність. Врегулювання культурних конфліктів. Психокультурне партнерство.

Ключові поняття: спілкування, мова і мовлення, апарат привласнення мови, гіпотеза приєднання до культури, гіпотеза Сепіра-Уорфа, ефект іноземної мови, вербальна і невербальна

поведінка, адаптори-маніпулятори, жести, ілюстратори, регулятори, емблеми, внутрішньокультурна і міжкультурна комунікація, кодування, декодування, канали, сигнали, висловлювання, повідомлення.

[21; 22; 25; 43]

Тема 12. Психокультура психічного та фізичного здоров'я.

Культурні відмінності в уявленнях про здоров'я. Здоров'я як відсутність хвороби. Здоров'я – синергія людини і природи. Культура і концепція тіла. Соціокультурний вплив на фізичне здоров'я і розвиток хвороб. Психосоціальні детермінанти здоров'я і хвороби. Здоров'я і соціально-економічний статус. Психокультурна зрілість та її ознаки. Самоактуалізація особистості як показник психічного здоров'я. Соціальна ізоляція та смертність. Вплив соціальних і психологічних чинників на розвиток і лікування серцево-судинних захворювань. Культура і суїцид. Соціальні чинники суїцидальної поведінки. Вплив психокультури на уявлення і вірування, пов'язані зі здоров'ям і хворобою. Психологічна модель впливу культури на фізичне здоров'я. Визначення патології: універсальні підходи та культурний релятивізм. Кроскультурні дослідження патологічної поведінки: шизофренії, депресії, соматизації. Показники і прояви культурно обмежених синдромів, їх класифікація. Психокультура та оцінка патологічної поведінки. Особливості постановки кроскультурних психіатричних діагнозів за допомогою DSM-IV та ICD-10. Психокультура і психотерапія. Психокультура і клінічна підготовка.

Ключові поняття: *патоген, медична модель здоров'я, психокультурна зрілість, витривалість, самоактуалізація, суїцид, патологія, патопсихологія, стрес, дистрес, культурний релятивізм, культурно обмежені синдроми, соматизація, шизофренія, депресія, амок, вітіко (віндіго), нервова анорексія, зар, вакама, аванга, психотерапія, консультування.*

[7; 8; 21; 29; 34]

Тема 13. Психокультура соціальної поведінки і гендеру.

Психологічна наука і гендер. Взаємозв'язок гендеру і культури у традиційній психології. Біологічна стаття. Психологічна стаття. Психокультура і гендерні стереотипи. Гендерна стратифікація. Гендерна соціалізація особистості. Культура, гендерна рольова ідеологія і Я-концепція. Психологічні гендерні відмінності у різних культурах. Агресія як гендерно зорієнтований механізм. Гендерна ідентичність у психокультурному осмисленні. Вплив культури на гендер. Групова психокультура та її формовияви. Культурні відмінності у структурі та формі відносин у групі своїх і групі чужих. Психокультура, сприймання особистості і привабливість. Психокультура й атрибуції. Атрибутивні стилі у різних культурах. Психокультура і конформізм, поступливість, підкорення і співпраця. Психокультурний зміст гендерної паритетності.

Ключові поняття: *агресія, атрибуції, взаємовідносини у групі “своїх” і “чужих”, сприйняття особистості, захисні атрибуції, Я-концепція, когнітивні схеми, консенсус, конформізм, підкорення, послідовність, співпраця, стаття, статеві ролі, статева ідентичність, гендер, гендерна ідентичність, гендерна рольова ідеологія, гендерні ролі, гендерні стереотипи, гендерна паритетність.*

[9; 21; 34; 39]

Тема 14. Психокультура довкілля.

Виникнення екологічної психології, її предмет та завдання. Провідні категорії екологічної психології: екологічна свідомість, довкілля, психологічні впливи. Індивідуальна та суспільна складові екологічної свідомості, їх структура і функції. Класифікація типів довкілля. Первинні, вторинні та спільні території (за І. Альтманом). Поняття особистого простору людини. Особистий простір та територіальна поведінка, їх залежність від культурних традицій та ментальності

народу. Труднощі, які виникають у людини у просторі урбанізованого середовища. Психокультурний потенціал міського, сільського та природного оточення.

Ключові поняття: довкілля, екологія, екологічна психологія, екологічна свідомість, психологічний вплив, індивідуальна та суспільна складові екологічної свідомості, структура суспільної еко-свідомості, екотип, первинні, вторинні та спільні території, особистий простір людини, психокультурний потенціал. [13; 20; 26; 30]

Тема 15. Психокультура індивідуального світу Я людини.

Культура і Я-концепція. Теорія соціально-емоційного розвитку Е. Еріксона. Проблематика Я і культурного розвитку людини у психоаналізі З. Фрейда. Структурно-функціональна модель глобальної Я-концепції Р. Бернса. Концепція самості у феноменології К. Роджерса. Формування Я-концепції у системі соціально-культурної взаємодії. Модель опосередкованого впливу культури на дії, поведінку, думки і почуття через Я-концепцію. Критична оцінка концепції незалежного і взаємозалежного Я людини. Дуальні властивості “Я” і вплив культури. Взаємопов’язана та ізольована Я-концепції. Мультикультурні ідентичності. Культура і психологічні процеси розвитку особистості.

Ключові поняття: Я-концепція, позитивна та негативна Я-концепції, взаємозалежний конструкт “Я”, культурний розвиток, когнітивний шаблон, локальні емоції, мотивація досягнення, соціально задіяні емоції, ефект хибної унікальності, Я-структура, Я-образ, Я-схема, Я-реальне, Я-ідеальне, Я-інформаційне, Я-рефлексивне, Я-духовне. [6; 7; 8; 9; 21]

5.2. ЗМІСТ І СТРУКТУРА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практичне заняття 1

Тема. Психокультура як суспільно-

гуманітарна наука і навчальна дисципліна, її значення, завдання та методи.

Мета: ознайомити студентів з об’єктом і предметом, категоріями і поняттями психокультури як наукового напрямку і навчальної дисципліни.

Запитання для обговорення:

1. Місце і роль культури у розвитку психології, значення і смисл психології у збагаченні культури.

2. Об’єкт, предмет і завдання психокультури як синтетичного наукового напрямку.

3. Основні категорії і поняття психокультури інноваційних соціосистем, порівняння їх змісту, обсягу, значень.

4. Методи, техніки і засоби дослідження у психокультурі.

[2; 10; 12; 14; 21; 31; 32; 38; 41]

Практичне заняття 2

Тема. Вітакультурне обґрунтування взаємодії психології, соціології, культурології та методології.

Мета: допомогти студенту оволодіти світоглядними універсальними, основними методологемами і мислесхемами вітакультурної парадигми.

Запитання для обговорення:

1. Психокультурне знання та його специфіка порівняно з теоретичним, проєктним і практико зорієнтованим.

2. Визначення та інтерпретації психокультури як суспільно-історичного явища.

3. Вітакультурний підхід, його принципи, категорії, поняття і мислесхеми.

4. Змістово-логічне обґрунтування вітакультурної методології.

[9; 31; 34; 35; 38; 39]

Практичне заняття 3

Тема. Психокультура української ментальності.

Мета: ознайомити студентів із визначальними психокультурними характеристиками української ментальності та збагатити їхню національну самосвідомість.

Запитання для обговорення:

1. Українська ментальність у контексті розвитку національної культури.

2. Сфера української ментальності в духовному вимірі людства: концептуальні орієнтири.

3. Структура і психокультурне змістове наповнення національного менталітету.

4. Соціум і соцієтальна психіка.
[6; 10; 32; 34; 39]

Практичне заняття 4

Тема. Система проектування ментально зорієнтованого соціально-культурно-психологічного простору національної освіти.

Мета: формувати персональну здатність студентів до практичного моделювання паритетної вчинкової взаємодії в конкретному освітньому просторі.

Запитання для обговорення:

1. “Школа Ментальності” як науковий проект і програма дослідно-експериментальної діяльності педагогічного колективу експериментальної школи.

2. Модель проектування соціально-культурно-психологічного простору (зміст, досвід) інноваційної системи освіти (на прикладі фундаментальних соціально-психологічних експериментів “Школа віри”, “Школа здібностей”).

3. Соцієтальні особливості України як самобутнього суспільства з перехідною економікою і багатовекторною політикою.
[10; 19; 29; 34; 39]

Практичне заняття 5

Тема. Інноваційна освіта як науковий проект глобального реформування основоположного сегмента соціогуманітарної сфери суспільства.

Мета: розвивати інтелектуальну, соціальну, вартісну, творчу активність студентів задля їхнього самовдосконалення і самореалізації в освітньому процесі.

Запитання для обговорення:

1. Модульно-розвивальна система організації освітнього процесу А.В. Фурмана, її принципи та умови реалізації.

2. Теорія, методологія, технологія та експериментальна практика модульно-розвивальної оргсистеми навчання.

3. Поаспектний науковий аналіз психокультурного простору інноваційних загальноосвітніх шкіл модульно-розвивального типу.

4. Соціально-культурна доктрина розвитку національної освіти.

[3; 19; 23; 29; 35; 36; 37; 40]

Практичне заняття 6

Тема. Організаційна психокультура.

Мета: сформувати основні норми і навички толерантної поведінки майбутніх соціологів і психологів у виробничих організаціях, трудових колективах.

Запитання для обговорення:

1. Організаційна культура та організаційний клімат, їх взаємодоповнення та рівні функціонування.

2. Параметри організацій, складність, формалізація, централізація, професіоналізація.

3. Типи організацій за вітакультурним чинником.

4. Практичний потенціал концепції організаційної культури.

[15; 16; 21; 27; 28; 44]

Практичне заняття 7

Тема. Психокультурне обґрунтування політичних рішень.

Мета: розвивати світоглядний інтерес студентів і формувати психокультурну компетентність у прийнятті особистісних рішень.

Запитання для обговорення:

1. Психокультурні аспекти теорії прийняття рішень.

2. Основні функції процесу прийняття політичних рішень.

3. Демократична та олігархічна процедури прийняття рішень.

4. Кроскультурні дослідження процесу прийняття політичних рішень.

[14; 17; 18; 21; 28]

Практичне заняття 8

Тема. Психокультура етичної поведінки.

Мета: формувати норми і цінності адекватної моральної поведінки студентів у соціумі.

Запитання для обговорення:

1. Групова психологія. Групи своїх і чужих.
 2. Атрибутивні стилі у різних культурах та їх психосоціальний зміст.
 3. Культура, виховання дітей, батьківські обов'язки і сім'я, психологічна атмосфера родини.
 4. Культура і мораль у контексті аксіопсихологічного осмислення.
- [20; 21; 26; 31; 32]

Практичне заняття 9

Тема. Психокультура соціальної комунікації.

Мета: розвивати комунікабельність студентів, виробити навички толерантного спілкування у групі.

Запитання для обговорення:

1. Культура і мова у вітакультурному осмисленні; апарат привласнення мови (за Хомським).
 2. Відмінності у мовах різних культур, психокультура мовлення українців.
 3. Психокультура і невербальна поведінка.
 4. Міжкультурна і внутрішньокультурна комунікація.
 5. Врегулювання культурних конфліктів засобами створення "культурного словника" і регулювання негативних емоцій.
- [21; 22; 25; 43]

Практичне заняття 10

Тема. Психокультура фізичного здоров'я.

Мета: сформувати установку на вдосконалення власного фізичного стану, підвищити в кожного ступінь самоцінності здорового способу життя.

Запитання для обговорення:

1. Культурні відмінності в уявленнях про фізичне, психічне, соціальне і духовне здоров'я.
 2. Соціокультурний вплив на фізичне здоров'я і проблема розвитку хвороб.
 3. Вплив культури на уявлення і вірування, пов'язані зі здоров'ям і хворобою.
- [7; 8; 21; 29; 34]

Практичне заняття 11

Тема. Психокультура психічного здоров'я.

Мета: ознайомити студентів з основними критеріями психічного здоров'я та допомогти їм внутрішньо прийняти їх як програму власного самовдосконалення.

Запитання для обговорення:

1. Підходи до визначення патології: універсалізм та культурний релятивізм.
 2. Кроскультурні дослідження патологічної поведінки: класифікація культурно обмежених синдромів.
 3. Культура і психотерапія: особливості взаємодії.
 4. Психокультура і клінічна підготовка.
- [7; 8; 21; 29; 34]

Практичне заняття 12

Тема. Культура і гендерні відмінності.

Мета: Ознайомити студентів із основними положеннями гендеру, розширити їхню обізнаність у сфері гендерних відмінностей між чоловіками і жінками.

Запитання для обговорення:

1. Історико-змістова характеристика гендеру у психології.
 2. Стать і гендер як біологічна і соціокультурна характеристики особистості.
 3. Культура, гендерні стереотипи і тенденції розвитку міжгендерних взаємостосунків.
 4. Психологічні гендерні відмінності у різних культурах.
 5. Гендерна ідентичність та гармонія психодуховного світу в чоловіків і жінок.
- [9; 21; 34; 39]

**ВИКОРИСТАНА
ТА РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА**

1. Андерсон Р., Шихирев П. "Акули" и "дельфины" (психология и этика российско-американского делового партнерства). – М.: Дело ЛТД, 1994. – 208 с.
2. Бердяев Н.А. Смысл истории. – М.: Мысль, 1990. – 175 с.
3. Болонський процес у фактах і документах (Сорбонна-Болонья-Саламанка-Прага-Берлін) / Упорядники: Степко М.Ф., Болубаш Я.Я., Шинкарук В.Д., Грубінко В.В., Бабін І.І. – Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім. В.Гнатюка, 2003. – 52 с.
4. Буян І. Основні теоретичні підходи до проблеми взаємодії людини та економіки // Психологія і суспільство. – 2004. – №1. – С. 56–61.

5. Буян І. Складові взаємозалежності і взаємодії людини та економіки // Психологія і суспільство. – 2004. – №3. – С. 75–81.
6. Гуменюк О.С. Психологія впливу: Монографія. – Тернопіль: Економічна думка, 2003. – 304 с.
7. Гуменюк О.С. Психологія Я-концепції: Навчальний посібник. – Тернопіль: Економічна думка, 2004. – 310 с.
8. Гуменюк О.С. Психологія Я-концепції: Монографія. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – 186 с.
9. Гуменюк О. Я-концепція у плинні соціального доквілля // Психологія і суспільство. – 2004. – № 2. – С.125–143.
10. Донченко О. Психологія трансперсональних конструктив // Психологія і суспільство. – 2001. – №3. – С. 44–104.
11. Донченко О. Теоретико-методологічні засади фрактальної психології // Психологія і суспільство. – 2004. – №4. – С. 167–181.
12. Донченко О.А., Романенко Ю.В. Архетипи соціального життя і політика. – К.: Либідь, 2001. – 347 с.
13. Життя етносу: соціокультурні нариси / Б. Попов, В. Ігнатов, М. Степко та ін. – К.: Либідь, 1997. – 240 с.
14. Каган М.С. Філософія культури. – СПб.: ТООТК Петрополис, 1996. – 416 с.
15. Казмиренко В.П. Соціальна психологія організацій. – К.: МЗУУП, 1993. – 384 с.
16. Казмиренко В. Соціально-психологічна регуляція діяльності організацій // Психологія і суспільство. – 2004. – №2. – С. 5–29.
17. Китов А.И. Психологические особенности принятия управленческих решений. – М.: Знание, 1983. – 64 с.
18. Козелецкий Ю. Психологическая теория решений / Пер. с пол. Г.Е. Минца и В.Н. Поруса / Под ред. Б.В. Бирюкова. – М.: Прогресс, 1979. – 504 с.
19. Комісаров В.О. Соціально-культурний простір експериментальної школи / За ред. проф. Фурмана А.В. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – 144 с.
20. Корінний М.М., Шевченко В.Ф. Короткий енциклопедичний словник з культури. – К.: Україна, 2003. – 384 с.
21. Мацумото Д. Психология и культура. – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. – 416 с.
- 21а. Мединська Ю. Колективне несвідоме як глибинна детермінанта етнічного менталітету // Психологія і суспільство. – 2004. – №2. – С. 50–117.
22. Могильний А.П. Культура і особистість: Монографія. – К.: Вища школа, 2002. – 303 с.
23. Модульно-розвивальна система: теорія, технологія, досвід // Рідна школа: Спецвипуск. – 1997. – №2. – 80 с.
24. Модульно-розвивальна система як соціокультурна організація // Психологія і суспільство: Спецвипуск. – 2002. – №3–4. – 292 с.
25. Новикова М.А., Калиниченко А.И. Бикультурность: язык через культуру, культура через язык // Язык и культура: Шестая международная научная конференция. – Т.1: Философия языка и культуры. – К.: Collegium, 1998. – С. 12.
- 25а. Оборотов Ю. Традиції та інновації у правовому розвитку // Психологія і суспільство. – 2004. – №1. – С. 15–42.
26. Понтер К. Відкрите суспільство та його вороги: Пер. з англ. – В 2-х т. – К.: Основи, 1994. – Т.1. – 444 с.; Т.2. – К.: Основи, 1994. – 494 с.
27. Психология и работа / Д. Шульц, С. Шульц. – 8-е изд. – СПб.: Питер, 2003. – 560 с.
28. Психология. Учебник для экономических вузов / Под общ. ред. В.Н. Дружинина. – СПб.: Питер, 2000. – 672 с.
29. Ситнікова Н.С. Соціальне самоствердження старшокласників за умов системної диференціації навчання: Монографія / За ред. проф. Фурмана А.В. – Тернопіль: Економічна думка, 2004. – 140 с.
30. Скребец В.А. Экологическая психология: учебное пособие. – К.: МАУП, 1998. – 144 с.
31. Сорокин П. Социальная и культурная динамика: Исследование изменений в больших системах искусства, истины, этики, права и общественных отношений: Пер. англ. – СПб.: РХГИ, 2000. – 1056 с.
32. Степин В.С. Культура // Вопросы философии. – 1999. – №8. – С. 61–71.
33. Фромм Б. 10 заповедей бизнеса и как их нарушать. – М.: Текст, 1995. – 156 с.
34. Фурман А.В. Психокультура української ментальності. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – 132 с.
35. Фурман А. Теорія освітньої діяльності як метасистема // Психологія і суспільство. – 2002. – №3. – С. 105–144; 2002. – №3-4. – С. 20–58.
36. Фурман А.В. Фундаментальний соціально-психологічний експеримент: Анатомія пошуку // Освіта і управління. – 1997. – Т.1, №3. – С. 39–56.
37. Фурман А.В. Модульно-розвивальне навчання: принципи, умови, забезпечення. – К.: Правда Ярославичів, 1997. – 340 с.
38. Фурман А. Постановня освітології, або похід за горизонт відомого // Психологія і суспільство. – 2003. – №4. – С. 7–12.
39. Фурман А. Українська ментальність та її культурно-психологічні координати // Психологія і суспільство. – 2001. – №1. – С. 9–73.
40. Фурман А.В., Костенко В.І. Школа віри: програма дослідно-експериментальної роботи на 1994–2008 роки. – К.: Рада, 1996. – 47 с.
41. Швалб Ю. Свідомість як відношення людини до світу // Психологія і суспільство. – 2004. – №4. – С. 154–166.
42. Швалб Ю. Целеполагающее сознание (психологические модели и исследования). – К.: Миллениум, 2003. – С. 130–142.
43. Шередко Ю.А. Вербальные и невербальные составляющие культуры // Язык и культура: Шестая международная научная конференция. – Т.1. Философия языка и культуры. – К.: Collegium, 1998. – С. 142–148.
44. Шульга М.О. Соціально-психологічний клімат трудового колективу. – К.: Знання, 1983. – 48 с.
45. Шедровицький Г. Методологічна організація системно-структурних досліджень і розробок // Психологія і суспільство. – 2004. – №2. – С. 30–49.

Надійшла до редакції 11.08.2004.